

Иван Груйкин председател на ГИ „Справедливост“: Мажоритарен вот и пряк избор на съдии – популизъм или необходимост?

March 13, 2013

През последните седмици на протести и обществена активност най-после започна някакъв дебат по две изключително важни теми – избирателната система за народно събрание и овластяването на съдебната власт. Статуквото е ясно – у нас има пропорционална избирателна система за парламент и магистратите се избират от Висшия съдебен съвет, който пък се конструира на квотен принцип от законодателната и от самата съдебна власт. Какво трябва, какво може и какво не бива да се променя – все повече хора разсъждават по тези въпроси.

1. Мажоритарен вот за народно събрание.

Правя уточнението, че коментирам мажоритарна система, провеждана в два тура – ако никой от кандидатите не е получил повече от половината гласове на първия тур. Най-разпространеното възражение срещу мажоритарния вот е за възможна ниска степен на легитимност на избора, както и че голяма част от гражданите могат да не получат политическо представителство. Това възражение не е вярно дори и на пръв поглед, въпреки често използваните аритметически аргументи. При провеждането на избора в два тура спечелилият винаги ще има повече от половината от гласовете. В този случай изборът е същият, какъвто е в момента за президент – а никой не поставя под съмнение представителността на президентския вот. Наистина – теоретично е възможно при много кандидати до първите две места на първия тур да се стигне с ниски проценти. На втория тур те ще бъдат принудени да се съобразяват с мнението на всички избиратели – и да търсят одобрението им по възможно най-широк кръг въпроси. На този принцип работи двупартийният модел в САЩ, където в рамките на двете основни партии има безброй групи, течения и нюанси – много повече, отколкото е броят на партиите и в най-шарения европейски парламент. Съпътстващият мажоритарните избори двупартиен модел не води до липса на представителство, а до максимално широк подход на партиите по всички важни за обществото въпроси, като не позволява поява на нови крайни течения и групи – което непрекъснато се случва в „многopартийна“ Европа. В САЩ политиките са принудени да говорят и да имат позиции за всичко – за разлика от разпокъсания политически ландшафт на Стария континент, където всяка отделна партия е фиксирана в своя основен набор от теми. Резултатът – фрагментарност, липса на политическа динамика и усещане за смисъл на политиката, криза на представителството и на политическия модел – горчивите плодове на което Европа вече бере. Не е случайна и разликата между същността на партиите от двете страни на Атлантика – докато американските представляват широки идейни платформи, без партиен апарат и властови зависимости, европейските са политически корпорации с бюрократичен апарат и властова йерархия. В Европа правилото в поведението на депутатите е партийната

монолитност и доминация на партийните елити. И обратното – в САЩ отговорността пред избирателите винаги е преди партийната лоялност и затова там често членовете на Конгреса си позволяват различно мнение и дори гласуване от партийната позиция. Скорошният избор на държавния секретар по отбраната, срещу когото застана Републиканската партия, стана възможен с гласовете и на сенатори – републиканци.

Разбира се, в България беше направено много за дискредитирането на т.нар. „двуполюсен модел“, по време на който се извършиха най-важните промени след 1989 г. Привидната плуралистичност на „многополюсния“ модел, който е следствие на изцяло пропорционалния вот, не може да скрие основните му недостатъци – политическа фрагментация, липса на политически полюси и потенциал за сблъсък на идеи и програми, задкулисие и доминация на политическите елити. Колективистичната природа на пропорционалния вот неизбежно ограничава индивидуалните изборителни права за сметка на групи, партийни интереси. Съпътстваща последица на пропорционалния вот е и държавното финансиране на партиите, което ни се представя за безалтернативен европейски модел, гарантиращ прозрачност и справедливост. Простата истина е, че то е изключително вредно и неморално, но чрез него овладелите (чрез пропорционалния вот) политическото пространство „държавно лицензирани“ политически организации (партиите) трайно си осигуряват и възпроизвеждането на изгодното им статукво – като „законно“ обсебват парите на другите. Освен логически и житейски аргументи срещу баналните привидности за пропорционалния вот, има и юридически и политически такива. Изборителното право е активно (да избираш) и пасивно (да бъдеш избран). При пропорционалната система пасивното изборително право в значителна степен е суспендирано от политическите партии – за да се кандидатирам, трябва първо да мина през тяхното одобрение и да намеря място в техните листи. Това обратно се отразява негативно и на активното изборително право – реалният избор е ограничен единствено до кандидатите на партиите. Тази е истинската причина в последните години българите постоянно да гласуват „с отвращение“ и „за по-малкото зло“ – въпреки многобройните партии, претендиращи да представляват всякакви интереси. Наистина, теоретично всеки има възможност да получи одобрението на партиите, дори да създаде собствена партия – но това означава поставянето на бариери, цензове и ограничения, които не съществуват за активното изборително право и са противоконституционни. Да, зная, че веднага ще ми бъдат противопоставени различни теории защо пропорционалния вот не ограничава правото ми да бъда избран. Благодаря – израсъл съм с изключително убедителните тези на зрелия социализъм, защитаващи всякакви нелепости. Затова отдавна първо слушам здравия разум и съвестта си, вярвам на очите и житейския си опит, преди да чуя който и да е възпитаник на АОНСУ да ме убеждава как бялото всъщност е черно и обратното. Днешните неволи на европейския политически модел показват докъде може да ни доведе загубата на принципи, честност и смисъл – за сметка на технически детайли и изкусителното желание да бъдем по човешки перфектни в създаването на съвършената политическа и икономическа действителност. Също както светлия комунизъм, който за щастие не дочакахме. Но дали отново не сме на погрешния път – защото коментираната по-горе засилена фрагментация на обществото на многобройни групи,

формирани на базата на всевъзможни критерии за сметка на основните ценности и ясната посока на развитие на цялото общество, е целенасочена лява политическа тенденция, налагана в Европа и САЩ повече от осемдесет години, най-вече от идейните последователи на неомарксистката „Франкфуртска школа“. Резултатът – вместо общество с твърди базови ценности, морални принципи и ясна посока на развитие, се стига до блокиращото взаимно противопоставяне на всевъзможни социални групи, всяка от които се интересува единствено от собствената си истина. Виждаме излиняване на базовите ценности за сметка на многобройни тесногрупови интереси, а обществото върви към идейна, политическа и морална безпътица – с всичко произтичащо от това. Пропорционалният вот е политически инструмент, способстващ за постигането на тази цел. Въпросът с мажоритарния вот, в българския му контекст, често се профанизира със закачливото допускане какво би станало, ако например братя Галеви или други „мутри“ се кандидатираха за депутати. Защо забравяме, че тези хора, както и цяла плеяда други „герои на нашето време“ – измежду които шеф в ДАНС, депутат в Европейския парламент и доскорошния премиер – са продукт именно на сегашното политическо статукво, гарантирано от пропорционалният вот? Модел, съществуващ благодарение отказа на обезверените граждани да участват активно в узурпирания и предрешен от партиите пропорционален избор. При този модел въпросните братя и техните събратя продължават да имат контрол върху прокуратурата и съда, полицията и специалните служби, местната власт, разпределението на най-важните обществени поръчки. Т.е. – и сега на практика „мутрите“ имат всичко, те управляват, независимо от оставката на Борисов – какво може да стане лошо при един мажоритарен вот? Че щели да вкарат свои депутати – а нима и сега те не контролират целия парламент чрез подвластните им елити на поне няколко партии?

2. Пряк избор на съдии.

Изложените по-горе аргументи за деморализиращия ефект от ограниченото, контролирано овластяване, важат с пълна сила и за съдебната власт. Тук дори конституционният принцип за народния суверенитет е нарушен още по-драстично в сравнение с пропорционалните избори за парламент. Назначаването на съдиите и прокурорите в България има само далечна косвена връзка с народния вот (доколкото има парламентарна квота във Висшия съдебен съвет), но в действителност избирането и кариерното развитие на магистратите няма реална връзка със суверена – на последния е отредено мястото на пасивен зрител, комуто от време-навреме се подхвърлят евтини сензации за отвличане на вниманието и изпускане на напрежението (като бутафорните дела срещу „октопода“ в съдебната система „Красьо Черния“). Суверенът, от който трябва да произтича цялата власт (чл.1 от Конституцията), няма думата при конструирането на най-важната власт – съдебната. Ако тя е на мястото си, ще може да коригира недостатъците и в другите две власти. За изпълнителната това става чрез съдебния контрол върху актовете на администрацията. Нещо много по-важно – един истински съд може да влияе и на Народното събрание – като не прилага законите, които противоречат на Конституцията и на международноправните актове, по които България е страна. Основният закон има непосредствено действие и такъв косвен съдебен контрол върху законите е възможен и сега, но почти не

се среща – ясно защо. Затова, при една ефикасна съдебна власт, напълно излишен се явява Конституционният съд – той и сега е напълно безполезен. Основният проблем на българския съд, който вече се признава от всички, е неговата зависимост от политиците. Днес цялата власт продължава да е единна и неразделена – както по времето на откровения социализъм. Това може да бъде избегнато при начин на овластяване и кариерно развитие на съдиите, при който те по никакъв начин не зависят от политическата власт. От друга страна, конституционният принцип на народния суверенитет изисква всички власти да произтичат от народа. Решението е в прекия избор на съдиите. Същите аргументи важат и за прокурорите. За мен това не са самоцелни теоретични конструкции, а осъзната практическа необходимост. По колективните иски, които Гражданска инициатива „Справедливост“ води срещу държавата, общините, различни монополисти, досега не се е намерил нехаен към собствената си кариера съдия, който да уважи изцяло исковете срещу тези неслучайни ответници. Разбираме уважаемите съдии и не очакваме друго – за тях е важно да продължават напред и да се развиват. Което сега няма как да стане, ако съдията осъди МВР за петдесет милиона лева (какъвто е колективният ни иск срещу МВР за хаоса с паспортите преди близо три години), или едно електроразпределително дружество за сто милиона. По същата причина хората във властта са недосегаеми от закона – кой да им повдигне обвинение и да ги осъди? При цялото ми уважение към съдиите и прокурорите – сегашната система им отрежда унижителната роля на предпазливи чиновници, внимаващи да не осуетят професионалното си израстване, зависещо от властта. За каква независимост и какво върховенство на закона можем изобщо да говорим?! Убеден съм и в друго – ако съдията и прокурорът се избират от хората, за тях подобни случаи ще бъдат идеална възможност да убедят избирателите да гласуват за тях. Това със сигурност ще бъде известно и на МВР, на Столична община, на ТЕЦ, ВиК, ЧЕЗ и др., които няма да си позволят да действат както сега при реалната опасност да фалират, ако бъдат осъдени. Щяха да внимават във всяко свое действие и дума и хора като Борисов и Цветанов, Доган и Сидеров, Първанов и Филчев. При днешните правила за съдебната система те няма от какво да се притесняват – да му мислят гражданите. Противниците на мажоритарния вот за парламент обикновено са противници и на прекия избор на съдии – защото той гарантира независимост на съдебната власт от политическото статукво и съобразяването ѝ с гражданите. По конституция властта трябва да произтича от народа – а не от самообявили се за негови попечители олигархични елити. Някой претендира бащински да предпазва суверена от самия него – с какво морално право и на какво конституционно основание? Противниците и на мажоритарния вот, и на прекия избор на съдии допускат обща основна грешка – приемат, че някой друг може да се погрижи по-добре за интереса на хората от добра законодателна власт и от добро правосъдие, отколкото самите те. Това допускане, освен че е противоконституционно, е и логически абсурд. Партиите и техните елити не са по-добра извадка на обществото – за да претендират за каквато и да е форма на политически патернализъм. Напротив – гражданите трябва да имат правото и механизмите да се защитават от всякакво обсебване на политическото пространство и правосъдието. Дори да приемем, че исканата от нас промяна на изборните правила крие рискове (които са неизбежни в началото), те със сигурност са по-малки от риска да продължим по досегашния начин.

И най-важното – проспериращо общество и правова държава са възможни само ако гражданите са активни, мотивирани и отговорни за своите решения. Което няма как да се случи, ако някой продължи да се натрапва за техен настойник при най-важните избори в живота им.